

Politické kázání. Impuls k diskusi¹

Ondřej Macek

A Political Sermon. An Impulse for Discussion The author points to the fact that in the Czech Protestant environment, there has not yet been a professional discussion on how to reflect contemporary political issues at the pulpit. He points to Dietrich Bonhoeffer's thesis that the church must be able to pronounce the word of God here and now, from knowledge of the political matter, getting to the core. Building particularly on contemporary German literature, he not only summarizes the arguments for "political sermons" and suggests what form they might take, but he also discusses the risks involved. Finally, he stresses that preaching is part of a worship service in which people pray for politicians and good governance and also celebrate the Eucharist – experiencing the new world and carrying parts of it into the present one.

Keywords: Political sermon, audience, religious reflection on the political, the form of political sermon, the dangers and problems of political sermon

Podněty naší současnosti (nezřídka velmi nabité emocemi) – např. uprchlická krize (2015), Mee Too (2017), demonstrace Milionu chviliek (2019), Fridays for Future (2019), covid-19 a související debata o očkování (2020–2021), válka na Ukrajině (2022–) ad., stejně jako pravidelné volby, celostátní i lokální předměty veřejné debaty (např. důchodová reforma) – zákonitě otevírají otázku, zda, případně jakým způsobem by měly být reflektovány na kazatelkách.

Výzvy k přítomnosti aktuálních politických témat v kázáních formulovala řada někdejších (Friedrich D. Schleiermacher, Otto Baumgarten, Ernst Lange)² i současných (Wilfried Engemann, Helmut Schwier, Isolde Karle, Albrecht Grözinger, Alexander Deeg ad.) homiletických teoretiků.³ Jenže zatímco před

1 Text vznikl na podnět kolegyně a kolegů kazatelů z Brněnského a Východomoravského seniorátu ČCE.

2 Otto Baumgarten, *Predigt-Probleme. Hauptfragen der heutigen Evangeliumsverkündigung*, Tübingen – Leipzig 1904, 42. Ernst Lange, Zur Aufgabe christlicher Rede, in: *týž, Predigen als Beruf. Aufsätze zu Homiletik, Liturgie und Pfarramt*, München: Kaiser, 1987, 58. Friedrich D. E. Schleiermacher, *Die praktische Theologie nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhange dargestellt* (Sämtliche Werke I/13). Aus Schleiermachers handschriftlichem Nachlasse und nachgeschriebenen Vorlesungen hg. von Jacob Frerichs, Berlin 1850, Nachdruck Berlin – New York: de Gruyter, 1983, 211.

3 Wilfried Engemann, *Einführung in die Homiletik*, Tübingen – Basel: Francke, 2011, 296. Sonja E. Keller (ed.), *Parteiische Predigt. Politik, Gesellschaft und Öffentlichkeit als Horizonte der Predigt*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2017. Helmut Schwier (ed.), *Ethische und politische Predigt. Beiträge zu einer homiletischen Herausforderung*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2015. Katrin Kusmierz – David Plüss (eds.), *Politischer*

více než čtyřiceti lety hovořil Manfred Josuttis jen o „problému politického kázání“,⁴ slovník Albrechta Grözingera už je expresivnější, když sledované téma pojmenovává jako „katastrofu politického kázání v občanské společnosti“⁵ (mínil tím především nevyváženost a nereflekтовanou formu). A Martin Honecker lapidárně usoudil: „Shoda panuje nanejvýš v tom, že kázání nemůže vyloučit politická témata.“⁶

Jsou tu však i další důvody, proč věci věnovat pozornost. Je zřejmé, že např. v USA přispívají k politické polarizaci i církve a kázání, která se na jejich půdě pronášejí. Náboženské odkazy (tvrdí-li jedna strana, že Bůh je s ní) mohou politickou debatu výrazně ohrozit, jelikož znemožňují další diskurs založený na argumentech.⁷ Situace v České republice je jistě diametrálně odlišná, ale i my zde jsme, podle mého názoru, vystaveni riziku, že se nenaučíme o dění v pospolitosti diskutovat bez přílišné emocionální polarizace. Lze přispět kázáními ke kultivaci rozhovoru, či dokonce zmírňovat společenské napětí? Albrecht Grözinger v této souvislosti upozorňuje na to, že jedním z témat reformace bylo učení o rozlišování, tedy také o rozlišování mezi osobou a činem.⁸

Gottesdienst?! Zürich: TVZ, Theologischer Verlag, 2013. Isolde Karle, Herausforderungen politischer Predigt, Theologische Literaturzeitung 142 (2017/10), 995–1006. Albrecht Grözinger, Homiletik. Lehrbuch praktische Theologie, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2008, 323. Albrecht Grözinger, Politische Predigt, in: Katrin Kusmierz – David Plüss (eds.), Politischer Gottesdienst?! Zürich: TVZ, Theologischer Verlag, 2013, 37–57. Uta Pohl-Patalong, Was kann ich wollen? Politische Predigt zwischen Intentionalität der Predigenden und Freiheit der Hörenden, in: Sonja E. Keller (ed.), Parteiische Predigt. Politik, Gesellschaft und Öffentlichkeit als Horizonte der Predigt, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2017, 125–136.

- 4 Manfred Josuttis, Zum Problem der politischen Predigt, *Evangelische Theologie* 29 (1969), 509–522. Alexander Deeg, *Predigt und Derascha. Homiletische Textlektüre im Dialog mit dem Judentum*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006, 431–434; Siegfried G. Hirschmann, *Das evangelische Gesetz. Ethik in der Predigt*, Berlin – Münster: Lit, 2011, 34–62.
- 5 Albrecht Grözinger, *Toleranz und Leidenschaft. Über das Predigen in einer pluralistischen Gesellschaft*, Gütersloh: Kaiser, Gütersloher Verlagshaus, 2004, 198; Albrecht Grözinger, Politische Predigt, in: Katrin Kusmierz – David Plüss (eds.), *Politischer Gottesdienst?! Zürich: TVZ, Theol. Verlag, 2013, 48.*
- 6 Martin Hoffmann, *Ethisch und politisch Predigen. Grundlagen und Modelle*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt GmbH, 2011, 11.
- 7 Alexander Deeg, Das Politische und die Predigt. Eine Einführung zur Themenreihe „Politische Predigt“, *Göttinger Predigtmeditationen* 72 (2017), 8. Dostupné z: https://bibliographie.uni-tuebingen.de/xmlui/bitstream/handle/10900/114590/Deeg_151.pdf?sequence=1 [cit. 14. 05. 2023].
- 8 Grözinger, *Politische Predigt*, 54.

A jak máme dnes vzít vážně třeba výzvu Dietricha Bonhoeffera? „Církev musí být schopna vyslovit tady a teď, ze znalosti věci, co nejkonkrétněji slovo Boží, slovo autority, nebo říká něco jiného, lidského, slovo bezmoci. Církev tedy nesmí hlásat zásady, které jsou vždy pravdivé, ale pouze přikázání, která jsou pravdivá dnes. Neboť to, co je ‚vždy‘ pravdivé, prostě není pravdivé ‚dnes‘: vždy je pro nás Bůh jen Bohem dneška.“⁹

Je kázání potvrzením toho, co je; komentářem k tomu, co je; nebo má přispívat ke změně? Mají být posluchači mj. i podle řeckého metanoia (viz Mk 1,15) vybízeni k reflexi a ke konání v naději?¹⁰

Ve svém textu bych se rád pokusil zejména na základě výtěžků německé protestantské homiletiky shrnout základní důvody pro tzv. politické kázání, ale také jeho rizika, zároveň se budu snažit představit několik pro něj možných forem.¹¹

Argumenty pro politické kázání

Politické kázání není politickou řečí, ale náboženskou; předmětem není politika, ale náboženská reflexe politického.¹²

Kázání je politické vždy, protože je veřejné. Jako veřejný projev nemůže být odtrženo od toho, s čím do kostela lidé přichází (od jejich sociální, ekologické i politické situace).

Kázání se nestává etickým nebo politickým pouze tím, že se zabývá určitými tématy, že používá nebo nepoužívá určitá hesla a že používá nebo nepoužívá určité jazykové formy. Je jím proto, že vždy bývá pronášeno v politickém kontextu – a v něm i působí. Posluchači jsou vesměs křesťané jednající ve světě. Vyslechnuté kázání má tudíž na jejich jednání tak či onak vliv.¹³ Kázání je politicky účinné proto, že zasahuje mysl těch, kteří mohou přispět

9 Dietrich Bonhoeffer, *Dietrich Bonhoeffer Werke – Sonderausgabe: Band 11 – Ökumene, Universität, Pfarramt 1931–1932*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2015, 332.

10 Deeg, *Das Politische und die Predigt*, 8.

11 Tématu se nedávno z liturgické perspektivy dotkla Tabita Landová, Liturgie a rozlišující pohled na svět. Ke vztahu mezi liturgií a etikou, *Teologická reflexe* 26 (2020/1), 32–49.

12 Isolde Karle, *Praktische Theologie*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2020, 243.

13 Alexander Deeg, Ethisch predigen und die Bibel inszenieren. Dramaturgisch-homiletische Reflexionen zur ethischen Predigt, in: Helmut Schwier (ed.), *Ethische und politische Predigt. Beiträge zu einer homiletischen Herausforderung*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2015, 118.

ke změně věcí.¹⁴ (Může ovšem posluchače i konzervovat či uchlácholit...) Kázání je veřejným projevem par excellence, neoslovuje tedy pouze církevní shromáždění, ale skrze něj také celou společnost a tím ji může utvářet.

Kázání je vždy stranické¹⁵ – straní Bohu – Bohu, který se zastává života proti smrti, svobody proti útlaku, odpuštění proti tvrdému trestu, odvahy proti strachu, míru proti násilí. Bible vypráví o Boží lásce, resp. o Boží zaujatosti. Kázání založené na Bibli je tím pádem politické kázání – jde v něm o osvobození, nejen o vykoupení.

Svou křesťanskou víru žijeme v polis, nikoli ve „vzduchoprázdnu“. Společnosti jistě nemáme předepisovat, jak má žít, ale jsme povinni náboženskou řečí poukázat na to, jak si tento život představuje biblická tradice, případně nabídnout alternativu. Evangelium má konsekvence, na které je třeba poukázat, ale rozhodně není žádnou morální deklarací. Kázání by mělo posilovat odpovědnost, formovat svědomí a rozvíjet kritiku jakékoli falešné božské ideologie – a těmi jistě obklopeni jsme.¹⁶ Pokud si jako křesťané připouštíme odpovědnost za svět, pak se to nutně musí objevit i v kázáních – stejně jako se v nich objevují vybídnutí k aktivnímu vytváření prostoru, ve kterém se bude rozrůstat Boží království. Boží působení by se mělo dotknout i našeho jednání ve světě, nejen našich niter.

Evangelium musí k lidem znít v konkrétních aspektech života jako příslib a požadavek zároveň, jako evangelium a zákon, jako výklad života a orientace pro jednání. (Podstata kázání tkví také v napětí mezi zaslíbením a zkušeností.) Kazatelé chtějí své posluchače přesvědčit, že Kristus je pánem situace.¹⁷ A že evangelium je osvobozením pro nynější život, resp. že není souborem pravidel, ale způsobem života.

Církev by si měly být vědomy odpovědnosti, která vychází z jejich reflexe dějin i ze zkušenosti velmi starých institucí, které si leccaké slepé cesty již vyzkoušely, a měly by být tedy po další generace cvičeny v tom, aby si je v tradici pamatovaly. Eberhard Winkler upozornil, že vedle sociální diakonie existuje i diakonie společenská. Církev je odpovědná za zastávání se dnešních maličkých, měla by je umět prorocky rozpoznat

14 Kathrin Oxen, »Nur noch kurz die Welt retten?« Die politische Predigt von heute als Herausforderung für die homiletische Aus- und Fortbildung, in: Helmut Schwier (ed.), *Ethische und politische Predigt. Beiträge zu einer homiletischen Herausforderung*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2015, 191.

15 Karle, *Praktische Theologie*, 998. Engemann, *Einführung in die Homiletik*, 296.

16 Engemann, *Einführung in die Homiletik*, 299–303.

17 Srov. II. teze Barmenského teologického vyznání.

a společnost na ně upozorňovat. (Otázkou ovšem je, jestli je v tom sama hodnověrná.)¹⁸ Také v kázáních, ale ještě více v životě sborů se církev staví na stranu „slabších, těch, jejichž práva jsou narušena, a těch, jejichž život je ohrožen“.¹⁹ – Reformátoři zdůrazňovali, že křesťan, osvobozen od starosti o vlastní spásu, může svou pozornost zcela zaměřit na bližního.²⁰ Podle Martina Luthera má křesťan trpět bezpráví a násilím, ale nemá k nim mlčet; křesťan má vydávat svědectví pravdě a pro pravdu umírat. „Tak tedy trpíme násilím a nespravedlnost, ale nemlčíme, ani násilím a nespravedlnost neschvaluje. Neboť nespravedlnost by se neměla zamlčovat a hřích by neměl zůstat nepotrestán.“²¹

Isolde Karle soudí, že v úvahách o politickém kázání je třeba zabývat se i tím, co označujeme jako hřích.²² Hřích je kromě jiného protikladem víry, naděje a lásky. Hřích se děje tam, kde se komunikuje beznadějí, nesmiřitelností, bezvýhodností, destrukce, jednostranností, neodpovědností, lakomstvím přítomnosti, kde se přispívá k ničení. Hřích je třeba pojmenovávat. Kazatelé možná občas hřích interpretují příliš individuálně a pomíjejí právě jeho nadlidský a společenský rozměr.

Chtějí-li se inspirovat v Písmu, nemohou pominout ani širokou profétickou tradici. Bibličtí proroci byli často jednostranní. Například král Achab – podle všeho, co lze historicky říci – nejenže upevnil vládu v Samaří, ale také lecčeho dosáhl díky různým spojenectvím a rozvázně tolerantní náboženské politice, ale prorok Eliáš se s autoritou Božího posla rozhodl tuto „pohodu“ narušit (srov. 1Kr 17–19).²³ Čím to je, že dnes slyšíme více prorockých hlasů a námitek mimo církve než v nich? Máme strach z falešných proroků?²⁴

18 Eberhard Winkler, *Praktische Theologie elementar. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1997, 174–203.

19 Helmut Schwier, *Ethisch predigen heute? Thematische Einführung*, in: týž (ed.), *Ethische und politische Predigt. Beiträge zu einer homiletischen Herausforderung*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2015, 25

20 Marco Hofheinz, »Stille schweigen soll man nicht« (Martin Luther). Eine Anregung zur politischen Predigt aus ethischer Perspektive, in: Helmut Schwier (ed.), *Ethische und politische Predigt. Beiträge zu einer homiletischen Herausforderung*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2015, 97.

21 WA 28, 361,21–363,8.

22 Karle, *Herausforderungen politischer Predigt*, 999

23 Deeg, *Ethisch predigen und die Bibel inszenieren*, 127.

24 Karl Barth, *Der Pfarrer, der es den Leuten recht macht*, Predigt zu Hesekeel 13,1–16, in: týž, *Predigten 1916*. Karl Barth Gesamtausgabe I, Zürich: TVZ, Theologischer Verlag, 1998, 44–63. Deeg, *Das Politische und die Predigt*, 5.

Politické kázání v mnoha případech selhává již kvůli otázce, zda jsem – nebo mohu být – jako kazatel dostatečně informován o problému, o němž se má hovořit. Na kazatelnách pak hrozí sociálně kritická klíše a stereotypy i nepřipustná redukce komplexnosti kázání. Pro politické kázání v 21. století se zdá být proto důležitější spíš než zkoumání a konečné hodnocení sociálních a politických jevů schopnost vnímat sociální a politické výzvy. Bylo by tu možné odkázat na biblickou bdělost (1Pt 5,8). I ve všem zmatku a nejednoznačnosti postmoderní společnosti existují jistě také okamžiky, v nichž se skutečně provinili ti, kdo mlčí.²⁵

Kázání musí nabídnout víc než jen vnímání problému, zkoumání možných řešení a konkrétní inspiraci k vlastnímu jednání. Jazyk politického kázání nemůže zůstat na půdě faktů. Nenechává se ochromit danou skutečností, ale překonává ji obrazy a vizemi, které si vypůjčuje z Bible. Dotýká se nejen politického vědění a svědomí, ale také a především srdcí těch, kteří mu naslouchají. Politické kázání tedy musí mít odvahu a schopnost vzbudit emoce.²⁶

Politika je samostatným společenským subsystémem a i náboženství je samostatný systém. Politické kázání je mj. vědomým překročením hranic z jednoho systému do druhého.²⁷ Názoru, že „dělení politiky na kazatelně“ je nepřipustné, lze oponovat tím, že Bůh není přece omezen na systémy. Ostatně kážou-li bohoslovci např. ospravedlnění z milosti, staví se proti strukturám, které člověka posuzují jen podle jeho výkonů.

Možné formy politického kázání

Ještě než se pustím do hledání podob politického kázání, stojí za to připomenout relativně nedávnou práci Marianne Gaardenové, která na základě kvalitativního výzkumu rozpoznala, že existují tři (částečně se prolínající) typy recepce kázání.

Kritický příjemce přebírá především tvrzení a argumenty v kázání a porovnává je se svým vlastním přesvědčením.

Asociativní příjemci spojují to, co slyšeli v kázání, s vlastním životem, konkrétními otázkami a problémy, individuálními prožitými situacemi a souvislostmi. (Tento druh recepce podle Gaardenové převažuje.) Často tak v kázáních slyší to, co kazatelé vlastně nikdy neřekli.

²⁵ Deeg, *Ethisch predigen und die Bibel inszenieren*, 192.

²⁶ Tamtéž, 193.

²⁷ Deeg, *Das Politische und die Predigt*, 9.

Kontemplativní příjemci mohou po kázání jen stěží říci, co přesně slyšeli. Obsah většinou nejsou schopni reprodukovat. Podávají však zprávu o náladě, která jim byla zprostředkována.

Všechny tři způsoby recepce se ovšem často překrývají i v jednom a toméž kázání pro jednoho a téhož příjemce. Existují však také lidé, kteří patří vyhraněně k jednomu z uvedených typů.²⁸

Kázání samo má vždycky nějaký záměr.²⁹ Může například posuzovat poměry v tomto světě, které jsou odlišné od Ježíšovy představy, a motivovat k jejich změně. V poslední době se ale zároveň objevují různé formy kritiky nereflektované intencionality kázání.³⁰ Wilfried Engemann doporučuje „taktickou mnohoznačnost“.³¹ Podle teorie recepční estetiky dosáhlo kázání svého cíle nikoli tehdy, když posluchači pochopili, co kazatel zamýšlel, ale když si v intenčním poli kázání vytvořili vlastní varianty porozumění.³² Naopak podle Henninga Luthera by měl kazatel svůj záměr zprůhlednit a říci, co zamýšlí, aby se jeho posluchači mohli svobodně rozhodnout, zda s ním budou souhlasit, nebo ne.³³

Kazatel klade argumenty, na základě kterých si posluchač může formulovat vlastní úsudek. Kázání je otevřené umění³⁴ – nemusí dávat odpovědi, ale může nabízet prostor pro jejich hledání v pluralitě perspektiv. Na druhou stranu by mělo být také pomocí v orientaci a poskytovat argumenty, které jinde nezazní. (Opakují kazatelé myšlenky z politických komentářů, nebo přináší „nové“ z Bible a z křesťanské tradice?)

Důležité se mi v tomto kontextu zdá téma „já na kazatelně“. Řeč v ich-formě pomáhá zpravidla zachovávat demokratický a dialogický charakter

28 Marianne Gaarden, *The Living Voice of the Gospel Needs a Preacher*, in: Jan Hermelink – Alexander Deeg (eds.), *Viva Vox Evangelii – Reforming Preaching*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2013, 181–192.

29 Michael Meyer-Blanck, *Gottesdienstlehre*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2011, 40.

30 Uta Pohl-Patalong, *Was kann ich wollen? Politische Predigt zwischen Intentionalität der Predigenden und Freiheit der Hörenden*, in: Sonja E. Keller (ed.), *Parteiliche Predigt. Politik, Gesellschaft und Öffentlichkeit als Horizonte der Predigt*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2017, 125–136.

31 Wilfried Engemann, *Semiotische Homiletik. Prämissen – Analysen – Konsequenzen*, Tübingen – Basel: Francke, 1993, 216.

32 Pohl-Patalong, *Was kann ich wollen?*, 125–136.

33 Henning Luther, *Predigt als Handlung. Überlegungen zur Pragmatik des Predigens*, in: Albrecht Beutel (ed.), *Homiletisches Lesebuch. Texte zur heutigen Predigtlehre*, Tübingen: Katzmann, 1986, 230.

34 Albrecht Grözinger, *Politische Predigt*, in: Katrin Kusmierz – David Plüss (eds.), *Politischer Gottesdienst?! Zürich: Theologischer Verlag Zürich*, 37–58.

kázání. Motivuje k vlastním postojům.³⁵ Naproti tomu „my“ může být značně vnucující. Ovšem možná konfrontace kazatele a sboru („já jsem v pořádku – vy jste v ne/pořádku“) by mohla být překonána „my“, které je pod slovem Božím. To by pak pomáhalo čelit i často pocíťované izolaci („Co mohu dělat tváří v tvář...?“) a povzbuzovalo k aktivnímu „my“ křesťanského společenství.³⁶

Kazatel by měl zůstat podezíravý ke svým morálním motivům a připouštět si riziko vlastní zaslepenosti.³⁷ K důvěryhodnosti kazatele přispívá: zájem o posluchače a jeho situaci. A také jeho schopnost rozlišovat sebe („můj názor je správný“). Z homilie by mělo být zřetelné, že její autor sám zápasí a hledá, nikoli ví.

Kazatel, který dává (etické, politické či jiné) poučení, by měl mít na zřeteli důsledky, které z něj vyplývají pro ty, kdo se jím budou možná snažit řídit. Takové posluchače by pak neměl nechávat osamělé s otázkami po důsledcích rozhodnutí. Jeho promluva by se měla vyznačovat i respektem k různě obtížnému životnímu kontextu, v němž musejí jeho posluchači dokazovat svá křesťanství.³⁸

Kázání má být místem duchovní péče. Tedy oslovovat zraněné a dávat jim prostor i k nářku. (Gerd Theißen jmenuje čtyři dimenze komunikace kázání: srozumitelnost, odpovědnost, autenticitu a empatii.)³⁹ Nemusí tedy hned odskočit k radám, jak jednat.

V kázání by měla být zdravě vyvážena predikantova osobní angažovanost i jeho třeba humorný odstup (od smrtelné vážnosti) – vždyť život je především plný rozporů.⁴⁰

Kázání nemají popisovat rozdělenou společnost a žehrat na „ty druhé“, ale praktikovat „eschatologickou perspektivu“. Je-li totiž pravda, jak říká Pavel, že „naše politeuma (měšťanství) je v nebeském království“ (Fp 3,20), pak jsme jako křesťané občany dvou světů. Pavel tím relativizuje příslušnost k římské *res publica*. Hledání „nebeského státu“, v němž již máme domov a občanství, je tudíž třeba praktikovat v kázání i v životě už nyní. Kázání i život jsou jeho iniciací. Politické kázání patří k negativní teologii, která hledá to, co chybí, co

35 Karle, *Herausforderungen politischer Predigt*, 1002.

36 Deeg, *Das Politische und die Predigt*, 7.

37 Karle, *Herausforderungen politischer Predigt*, 1001.

38 Peter Bukowski, *Predigt wahrnehmen. Homiletische Perspektiven*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 1995, 104–110.

39 Gerd Theissen, *Zeichensprache des Glaubens. Chancen der Predigt heute*, Gütersloh: Kaiser – Gütersloher Verlagshaus, 1994, 134–164.

40 Karle, *Praktische Theologie*, 246.

je nepřítomné, co je postrádáno.⁴¹ Vstupuje do konfrontace tím, že se nehodlá přizpůsobovat myšlenkovým vzorcům tohoto světa (Ř 12,2) a pojmenovává rozdíly mezi časem tohoto světa a novou politickou logikou.

Jak vnímáme svět v kázáních? A jak v nich vnímáme vzájemnost Boha a světa? Je to transcendentní Bůh, který se ve sféře své svatosti jen občas a sporadicky vztahuje ke světu? Je to vtělený Bůh, který je uprostřed nás – přítomný v našich bližních? Je to Bůh zbožného nitra, který je vlastně „přítomen jen“ v myšlení a v subjektivní sebeinterpretaci?⁴²

A co život, který lidé vedou v tomto světě? Ten se přece neodehrává v pojmech: spravedlnost, láska, lidskost, tolerance atd., ale v příbězích, které jsou matoucí a vzrušující zároveň. V příbězích, které takřka nikdy nejsou jednoznačné. V příbězích, které zůstávají fragmenty. V příbězích, do nichž je zapojen sám Bůh a do nichž vstoupil tím, že učinil své Slovo tělem v Ježíši Kristu a zároveň se stal částečně závislým na zkreslených a zkreslujících lidských slovech.⁴³ Kázání jsou formou převzatého a pokračujícího Božího slova.⁴⁴

Politické kázání může mít podobu bezprostřední konfrontace: nejslavnější kázání s etickým dopadem jistě pronesl prorok Nátan po Davidově cizoložství. V příběhu zmíněná katarze (2S 12,7) se může a má týkat kazatele i posluchačů: Jsem to já, jsme to my, o kom se tu mluví!⁴⁵

Nebo třeba zaslíbení, konstatování: Vy jste světlo světa! (Mt 5,14) O vnímání mého života na tomto světě v kontextu Božích dějin nerozhoduje deficitní perspektiva, jak se to někdy děje v „moralizujících kázáních“, ale perspektiva Boží plnosti! Peter Bukowski napsal: „Kompliment je nezbytnou součástí politického kázání.“⁴⁶

Kázání může mít podobu snu: Martin Luther King před šedesáti lety vykreslil obrazy nového světa vycházející z Izajáše 40. „Mám sen, že jednoho dne budou moci synové bývalých otroků a synové bývalých otrokářů usednout na rudých kopcích Georgie ke společnému stolu bratrství. Sním o tom, že jednoho dne se i stát Mississippi, který se topí v horku nespravedlnosti a útlaku, promění v oázu svobody a spravedlnosti. Sním o tom, že mé čtyři malé děti

41 Hofheinz, »Stille schweigen soll man nicht«, 108.

42 Deeg, *Ethisch predigen und die Bibel inszenieren*, 129.

43 Tamtéž.

44 Tamtéž, 130.

45 Tamtéž, 132.

46 https://www.reformiert-info.de/Das_Kompliment_ist_notwendiger_Modus_politischer_Predigt-12517-0-0-41.html [cit. 14. 05. 2023] Viz také Bukowski, *Predigt wahrnehmen*.

budou jednou žít v zemi, kde nebudou posuzovány podle barvy pleti, ale podle charakteru. Dnes mám sen!⁴⁷ Částečně obdobná je forma apelu: v perspektivě Boží bezpodmínečné lásky by se mohly změnit sebepojetí a sebeobraz tak, aby lidé vnímali svůj vlastní život, a tím i svět, jinak. Nebo utopie: kázání otevírá jinou perspektivu, skrze kterou je nahlížena přítomnost.

Další z možností je vyprávění: ztotožnění se s postavami může posluchače uvolnit ze zatvrzelých postojů a předsudků a dát vzniknout novým pohledům na svět, které mohou vést k novým způsobům chování.⁴⁸

Nebezpečí a problémy

Evangelium je komunikační událost. Jeho obsahový rozměr je nutné vnímat v podmínkách mnohotvárné komplexní události komunikace mezi lidmi na základě (mnohoznačných) znaků. Chybovost komunikace, tj. možnost nedorozumění, a její závislost na subjektivních faktorech nelze vyloučit: evangelium je částečně závislé na těch, kteří se na jeho komunikaci podílejí. Nemůžeme vycházet z „objektivního evangelia“, ale pouze z našeho poznání a ze zkušenosti s evangeliem, z toho, do jaké míry se v nás či na nás uskutečňuje. Díky evangeliu máme důvod k radosti, ale pravdu nedržíme v rukou.⁴⁹

Politická kázání v minulosti někdy usilovala o co nejširší srozumitelnost a částečně pak rezignovala na komplexitu skutečnosti, případně jednostranně apelovala na odpovědnost posluchačů, měla tedy spíše dogmatický a přesvědčovací efekt.⁵⁰ Jaký je rozdíl mezi tím, když kazatel mluví k ambonu osvobozený pravdou,⁵¹ a tím, že pravdu má? Kázání se leckdy stávalo či stává morálním apelem, který pouze popisuje zlo či nedostatky, a tím zatemňuje křesťanskou naději nejen pro vztahy, ale i pro planetu a společnost a také opomíjí, že člověk je i aktérem dobra, tím, kdo rozšiřuje naději, dává lásku, obnovuje důvěru.

Postfaktická doba pozvolna přechází v dobu umělé inteligence, ve které bude ještě těžší rozpoznat pravdivost či realitu. Každopádně žijeme v době

47 Martin Luther King Jr., I Have a Dream. Dostupné např. z <https://www.npr.org/2010/01/18/122701268/i-have-a-dream-speech-in-its-entirety> [cit. 14. 05. 2023]

48 Martin Hoffmann, *Ethik predigen. Probleme – Modelle – Beispiele*, Waltrop: Spenner, 1995, 87. Pohl-Patalong, Was kann ich wollen?, 125–136.

49 Bernhard Lauxmann, Predigt als „Stimme der Wahrheit“? Irritationen in Zeiten großer Regression, *Standpunkt. Zeitschrift des Evangelischen Bundes in Österreich* 231 (2018), 3–15, 8.

50 Theissen, *Zeichensprache des Glaubens*, 134–164.

51 Lauxmann, *Predigt als „Stimme der Wahrheit“?*, 3–15.

rychlého šíření emocemi nabitých informací. Svět je tak složitý, rozlišování dobrého a zlého, pravdivého a lživého je tak obtížné, že zaujímat stanoviska je mimořádně riskantní. Kazatel tedy jen obtížně může posluchačům sugerovat, že pravdu zná. Takový postoj ostatně není ani otevřený k Božím možnostem. Podle provedených německých výzkumů, a zde bych si dovolil soudit, že česká situace nebude o mnoho odlišnější, přicházejí lidé na bohoslužby pro praktickou pomoc, inspiraci, načerpání látky k přemýšlení. Neočekávají tedy, že odejdou jako majitelé pravdy.⁵² (Ostatně: je možné říci „amen“ ke kázání, které je tvořeno argumenty podporujícími jedno tvrzení?)

Kazatelé by neměli být analytici minulosti či přítomnosti, ale těmi, kdo předvídají budoucnost, resp. těmi, kteří vědí, jaký typ vztahů, jaké uspořádání společnosti, jaké hodnoty mají budoucnost; případně těmi, kdo věří tomu, který je první i poslední. Svět by měl být v kostelech definován v perspektivě přicházejícího Boha, nikoli z hlediska pravicové, levicové či středové pozice.

Odvěkým „problémem“ křesťanství je, že v jeho rámci nečteme Bibli stejně, a že tedy za „křesťanské“ považujeme napříč církvemi, ale i kazatelnami něco jiného. To vede k různým postojům k etickým či politickým otázkám dneška. Klasickým příkladem je poměr k LGBTQ+. Zároveň je spousta témat, ke kterým z Bible nic nevyčteme. A my Bibli nemůžeme a nemáme chtít zmechanizovat tím, že z ní něco za každou cenu prostě vybereme. A máme se vůbec nechat donutit ke každé situaci zaujmout biblické či křesťanské stanovisko?

Věcná diskuse se ztrácí tam, kde zní formulace se strohým závěrem. K čemu povede jednoznačnost imperativního rozhořčení kazatele, který se považuje za hlasatele pravdy či bezpodmínečného morálního přesvědčení? Kázání má být rozhovorem se skutečnými adresáty, nikoli obviňováním nepřítomných.

Je groteskní tvrdit, že dvanáct minut kázání stačí k záchraně světa, k vyřešení jeho problémů.⁵³ Na druhou stranu, spaseno nebude nic menšího než celý svět. V době globalizace je to ještě zřejmější.

V politických kázáních hrozí kazatelova stylizace do role protějšku nasloučajícího sboru, k čemuž nezřídka biblické slovo i instrumentalizuje. Existuje

52 Folkert Fendler, Gottes-Dienst-Leistung – Sind Gottesdienstbesucher Kunden?, dostupné z: http://www.michaeliskloster.de/dms/michaeliskloster2-0/arbeitsbereichethemen/quali/pdfs/kunden_im_gottesdienst/kunden_im_gottesdienst.pdf [cit. 14. 05. 2023]

53 Hofheinz, »Stille schweigen soll man nicht«, 92.

ovšem také opačný problém: že se farář vnímá jako závislý a říká sboru to, co chce slyšet, čímž ho také může vést do pasti.⁵⁴

Rozpoznat, co mělo být z kazatelny pojmenováno, k čemu z ní vybídnuo, bezpečněji svedeme žel často až zpětně. Konečná perspektiva je i kazatelům odejmuta, naštěstí. A přisouzena zbitému Beránkovi (Zj 5,9). Co konat však můžeme a máme, to je vyznávat své viny.

Úlevné osvobození na závěr

Kázání je součástí bohoslužeb, při kterých je evangelium hlásáno i rituálně. Ve shromáždění církve se přimlouváme za politiky i věci veřejné. A při večeři Páně je částečně inscenován a z Boží milosti okoušen nový řád světa, který se pak od stolu rozšiřuje mimo kostel.

Díky Bohu nezůstává kázání osamoceno! Patří k dynamice a pohybu bohoslužby jako celku. Je tedy jedním z úkolů homiletiky a liturgiky objevovat vzájemnou souhru.⁵⁵

Mgr. Ondřej Macek, Ph.D.

Univerzita Karlova
Evangelická teologická fakulta
Černá 9, 110 00 Praha 1
Česká republika
macekon@etf.cuni.cz

⁵⁴ Deeg, *Das Politische und die Predigt*, 6.

⁵⁵ Deeg, *Ethisch predigen und die Bibel inszenieren*, 141.